

- *Біологічні фактори забезпечення продовольчої безпеки України (доповідач — член-кореспондент НАН України В.В. Швартау)*
- *Науково-практична парадигма сучасного українського конституціоналізму: вплив реалій правового режиму воєнного стану та викликів повоєнного розвитку України (доповідач — доктор юридичних наук А.Р. Крусян)*
- *Про нагородження відзнаками НАН України та Почесними грамотами НАН України і Центрального комітету профспілки працівників НАН України (доповідач — академік НАН України В.Л. Богданов)*
- *Кадрові та поточні питання*

ІЗ ЗАЛИ ЗАСІДАНЬ ПРЕЗИДІЇ НАН УКРАЇНИ

7 лютого 2024 року

Засідання Президії НАН України 7 лютого 2024 р. відбулося під головуванням президента НАН України академіка НАН України А.Г. Загороднього.

Члени Президії НАН України заслухали доповідь завідувача відділу фізіології живлення рослин Інституту фізіології рослин і генетики НАН України члена-кореспондента НАН України **Віктора Валентиновича Швартау** про біологічні фактори забезпечення продовольчої безпеки України (докладніше див. на с. 15).

За часів незалежності України Інститут фізіології рослин і генетики НАН України зробив визначний внесок у забезпечення продовольчої безпеки для сталого розвитку держави. Сорти озимої пшениці та гібриди кукурудзи Інституту займають в Україні та за її межами значні посівні площі й мають великі обсяги продажу насіння. Щорічна площа посівів озимої пшениці сортів селекції Інституту становить близько 2,0 млн га, а валове виробництво зерна перевищує 8,0 млн т. Ліцензії на вирощування озимої пшениці селекції Інституту придбали великі міжнародні компанії США, Канади, Франції, Швеції, Норвегії та інших країн, які працюють на теренах України. У 2022 р. Інститут виграв тендер Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) на постачання насіння озимої пшениці високих репродукцій для вітчизняних виробників зерна.

При Інституті фізіології рослин і генетики НАН України створено мережу базових насінницьких господарств, яка постійно розширюється, залучаючи нових учасників у різних агрокліматичних зонах України. Діяльність цієї мережі має важливе господарське значення, оскільки її основною метою є вирощування високоякісного насіння і впровадження у сільськогосподарське виробництво країни нових високопродуктивних сортів озимої пшениці та гібридів кукурудзи, нових комплексних мінеральних добрив, бактеріальних добрив, бакових сумішей гербіцидів та агротехнологій, розробником яких є Інститут.

Виступ члена-кореспондента НАН України Віктора Валентиновича Швартау

Свідченням вагомого внеску Інституту в забезпечення продовольчої безпеки України є те, що впровадження ґрунтуються на результатах понад 90 науково-дослідних тем, зокрема й тих, які виконувалися в багаторічній співпраці з такими провідними світовими виробниками насіння, добрив, пестицидів, регуляторів росту рослин, як «Сингента» (Швейцарія/Китай), «Баєр» (Німеччина), БАСФ (Німеччина), «Дюпон» (США), «Монсанто» (США), «Яра» (Норвегія), «Валагро» (Італія), «Новозим» (США), «Адоб» (Польща) та ін.

Важливим досягненням Інституту є розроблення і впровадження інноваційних систем живлення озимої пшениці та інших культур в інтеграції із системами захисту посівів з високими рівнями ефективності використання елементів живлення та скороченням викидів парникових газів. Фізіологічно обґрунтовано внесення в шар ґрунту амонію у формі безводного аміаку або аміачної води, що формує розгалужену кореневу систему пшениці та резистентний до посухи посів із високими рівнями ефективності використання азоту. Також у рослинах збільшується вміст хлорофілів і накопичення цукрів, що підвищує їхню зимостійкість та резистентність до вилягання.

Запропоновано методи захисту гранульованого карбаміду від уразної активності та фоторозкладу, що підвищує ефективність ви-

користання азоту з карбаміду, поліпшує азотне живлення сільськогосподарських культур на Півдні та в центральній частині України, де є дефіцит вологи.

Встановлено, що ефективність використання азоту та продуктивність посівів підвищуються в разі позакореневого внесення редокс-мікроелементів (Cu, Zn, Mn).

Створено синергічні композиції на основі фунгіцидів інгібіторів сукцинатдегідрогенази, фенілпіролів і азолів з магнієм та редокс-мікроелементами для протруєння насіння, які забезпечують оптимальний розвиток кореневої системи пшениці й високі рівні захисту рослини від шкодочинних хвороб.

Уперше в Україні ідентифіковано крос- та мультирезистентні біотики високошкодочинних бур'янів (види плоскухи, щиріці, лободи, амброзії) і запроваджено їх контроль у посівах пшениці, соняшнику, рису, кукурудзи тощо.

Інститут у співпраці з колегами із США, Мексики та разом із фахівцями з Інституту клітинної біології та генетичної інженерії НАН України створює культурні рослини (тютюн, соя, кукурудза, озима пшениця), які здатні метаболізувати фосфіт у фосфат. Цей інноваційний біотехнологічний напрям дасть можливість сформуванню агрофітоценози з високими пулами дефіцитного ортофосфату, які не потребують пестицидів та фосфорних добрив.

У дослідженнях, проведених у межах міжнародного проєкту Wagon Project, визначено новітні шляхи забезпечення борзалежних культур бором від початку вегетації, що підвищить продуктивність соняшнику без багаторазових обприскувань.

Створено і впроваджено цифрові технології моніторингу стану посівів пшениці та її попередників у сівозмінах, що відкриває шлях до зменшення обсягів застосування пестицидів.

Інститут фізіології рослин і генетики НАН України з 2022 р. бере участь у важливих роботах, які виконуються у співпраці з фахівцями з Великої Британії та США і спрямовані на визначення відмінностей елементного та ізотопного складу зерна для ідентифікації регіонів

виращування з метою запобігання крадіжкам зерна з України та для формування цивілізованого ринку збіжжя у світі.

Про високий рівень досліджень науковців Інституту свідчать публікація результатів досліджень у високорейтингових журналах і монографіях, наявність авторських свідоцтв і патентів, а також тісна співпраця з університетами, науковими установами та аграрними компаніями України і світу. Щороку Інститут проводить міжнародні науково-практичні конференції «День поля», на яких представляє новітні результати досліджень і розширює сферу впровадження своїх розробок у провідних сільськогосподарських підприємствах.

Інститут і надалі працює над створенням систем живлення і захисту пшениці та інших сільськогосподарських культур з високими рівнями ефективності використання ресурсів (волога, елементи живлення) за дії біотичних стресів, засобів контролю резистентності у біоти́пів бур'янів до гербіцидів та у збудників шкочинних хвороб до фунгіцидів, а також над посиленням можливостей щодо скорочення викидів парникових газів у технологіях рослинництва.

В обговоренні доповіді взяли участь директор Інституту захисту рослин Національної академії аграрних наук України академік НААН України О.І. Борзих; академік-секретар Відділення наук про Землю НАН України академік НАН України О.М. Пономаренко; академік-секретар Відділення загальної біології НАН України академік НАН України В.Г. Радченко; віцепрезидент НАН України, голова Секції фізико-технічних і математичних наук НАН України академік НАН України В.Л. Богданов; президент НАН України, голова Західного наукового центру НАН України і МОН України академік НАН України З.Т. Назарчук; віцепрезидент НАН України член-кореспондент НАН України О.О. Рафальський; академік-секретар Відділення хімії НАН України академік НАН України М.Т. Каргель; директор Головної астрономічної обсерваторії НАН України академік НАН України Я.С. Яцків.

Виступ доктора юридичних наук Анжеліки Романівни Крусян

* * *

Далі було заслухано доповідь в.о. вченого секретаря Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України доктора юридичних наук **Анжеліки Романівни Крусян** щодо науково-практичної парадигми сучасного українського конституціоналізму і впливу на неї реалій правового режиму воєнного стану та викликів повоєнного розвитку України (докладніше див. на с. 25).

Український конституціоналізм, маючи національну історію і сягаючи корінням у західноправову культуру право- та державотворення, ґрунтується на найкращих європейських політико-правових традиціях і цінностях та є науково-теоретичним, ідеологічним підґрунтям практичного утвердження і подальшого розвитку України як суверенної, незалежної, демократичної, правової європейської держави. Водночас правовий режим воєнного стану та виклики повоєнної відбудови України впливають на науково-практичну парадигму українського конституціоналізму, яка зазнає певних модифікацій, що зумовлюють відповідні зміни в змісті й механізмі функціонування його системи.

У цьому аспекті обґрунтованим є виокремлення проблем українського конституціоналізму в умовах правового режиму воєнного стану та тенденцій його повоєнного розвитку.

«Центром» науково-практичної парадигми конституціоналізму є людина. Це актуалізує питання щодо її прав і свобод, які в умовах війни можуть бути обмежені, що у свою чергу зумовлює необхідність застосування особливих (надзвичайних) організаційно-правових засобів для їх забезпечення, захисту та охорони, а також дотримання конституційних принципів і вимог щодо їх обмеження. Особливої уваги потребує розв'язання проблеми забезпечення прав та свобод людини на тимчасово окупованих територіях України.

Крім того, правовий режим воєнного стану впливає на інституціональну складову системи українського конституціоналізму, тобто насамперед на організацію та функціонування органів публічної влади. Тут можна виокремити такі проблеми: функціонування органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану, їх взаємодія з органами державної влади на місцях; організація діяльності представницьких органів державної влади під час війни.

У сучасних умовах трансформується конституційне законодавство України (за незмінності Конституції України), яке є нормативною основою українського конституціоналізму. Війна спричинила прийняття нормативно-правових актів, які належать до спеціального законодавства, спрямованого на створення законодавчого підґрунтя для загальнонаціонального оборонного спротиву. Це законодавство потребує подальшого розвитку. Проте актуальним є продовження євроінтеграційних процесів, прийняття нормативно-правових актів, спрямованих на гармонізацію національного законодавства з правом ЄС, що зумовлює євроінтеграційні тенденції повоєнного розвитку українського конституціоналізму.

Передумовою і водночас умовою конституціоналізму є дієве громадянське суспільство, на розвиток якого безпосередньо вплинула війна. З одного боку, вона сприяла зміцненню громадянського суспільства, а з іншого — виявила низку серйозних проблем (зокрема, прояви колабораціонізму), що потребують доктринального та практичного розв'язання. Визначальною є роль громадянського суспіль-

ства і в повоєнній відбудові України. В умовах воєнного стану відбуваються зміни у сфері утвердження та розвитку національної свідомості українців у бік піднесення національної ідеї, національної ідентичності та утвердження національної стійкості, що зумовлює відповідні зміни в конституційній правосвідомості — складовій системи конституціоналізму. Великої ваги набуває подальший розвиток української національної свідомості як важливого елементу українського конституціоналізму на основі доктринального забезпечення та практичного утвердження національної ідеї.

Зазначені зміни у науково-практичній парадигмі українського конституціоналізму та повоєнні тенденції його розвитку потребують науково-праксеологічного дослідження для утвердження України як суверенної, демократичної, правової держави, повноправного члена Європейського Союзу.

Формування та розвиток системи сучасного українського конституціоналізму ставить важливі завдання перед науковою спільнотою. Науковці Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України опублікували низку фундаментальних праць, присвячених теорії та практиці українського конституціоналізму: «Проблеми теорії конституційного права України» (2013), «Конституційний процес в Україні та світовий досвід конституціоналізму» (2014), «Політико-правові механізми запобігання дискримінації в Україні в контексті європейської інтеграції» (2015), «Правовий вимір державної інформаційної політики України в умовах глобальних викликів» (2018), «Політичні та міжнародно-правові механізми деокупації та відновлення територіальної цілісності держави: світовий досвід і Україна» (2017), «Загальнотеоретичні та конституційно-правові аспекти розвитку громадянського суспільства в Україні» (2017), «Громадянське суспільство в Україні: сучасний стан, виклики, стратегія модернізації» (2018), «Відродження постконфліктних територій: світовий досвід і Україна» (2020), «Громадянське суспільство і держава: правові проблеми взаємодії в умовах модернізації та євроінтеграції України» (2021),

«Сучасний унітаризм: доктрина і практика» (2021), «Конституційно-правові проблеми місцевого самоврядування та децентралізації публічної влади в Україні» (2021), «Правова доктрина і державність: вектор взаємозв'язку» (2022) та ін.

Зокрема, протягом 2022–2023 рр. для державних органів було підготовлено пропозиції щодо актуалізації Національної стратегії у сфері прав людини; науково-правовий висновок щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гармонізації законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації із правом Європейського Союзу)» праву Європейського Союзу та виконанню міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європейської інтеграції; науково-експертний висновок щодо проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення повноважень органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб у період дії воєнного стану»; висновок про можливість закріплення і розвитку на законодавчому рівні основ державної політики щодо історії української державності, окреслених Указом Президента України «Про День Української Державності» від 24 серпня 2021 р., та ін.

Науковці Інституту активно співпрацюють з органами державної влади з підготовки аналітичних і прогностичних матеріалів з різних аспектів проблематики сучасного українського конституціоналізму, зокрема з удосконалення чинного законодавства як нормативної основи сучасного конституціоналізму, підвищення ефективності функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства як інституціонального механізму конституціоналізму, нормативно-правового забезпечення та охорони прав і свобод людини і громадянина в умовах правового режиму воєнного стану та в контексті викликів повоєнної відбудови України.

Водночас слід зауважити, що переважна більшість наукових напрацювань з проблематики конституціоналізму в Україні мають

фрагментарний характер. Бракує комплексних наукових досліджень і відповідних монографічних видань. Обмаль наукових праць, присвячених актуальним питанням функціонування політико-правової системи українського конституціоналізму під час війни, активізації євроінтеграційних процесів, зокрема з урахуванням викликів повоєнного відновлення та сталого розвитку України.

Теоретично обґрунтованими та практично необхідними є подальші наукові дослідження особливостей українського конституціоналізму в сучасних умовах правового режиму воєнного стану, а також дослідження інноваційних тенденцій розвитку його науково-практичної парадигми в контексті європейської інтеграції України та глобалізаційних викликів сучасного світу. Слід приділити особливу увагу аналізу та пошуку розв'язання конституційно-правових проблем, що актуалізовані сучасними політико-правовими обставинами, зокрема пов'язаних з гарантуванням національної безпеки та оборони України; захистом державного суверенітету України; забезпеченням та захистом прав людини у контексті їх обмеження в умовах правового режиму воєнного стану, а також забезпеченням прав і свобод людини і громадянина на тимчасово окупованих територіях України; формуванням організаційно-правового механізму конституціоналізації євроінтеграційного розвитку України.

В обговоренні доповіді взяли участь народний депутат України Роман Бабій; директор Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка доктор юридичних наук, професор О.П. Васильченко; радник Президії НАН України, народний депутат України, академік НАН України О.Л. Копиленко; директор ДУ «Інститут економіко-правових досліджень ім. В.К. Мамутова НАН України» член-кореспондент НАН України В.А. Устименко; директор Головної астрономічної обсерваторії НАН України академік НАН України Я.С. Яцків; директор Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України О.В. Скрипнюк; віцепрезидент НАН України

член-кореспондент НАН України О.О. Рафальський; академік-секретар Відділення фізики і астрономії НАН України академік НАН України В.М. Локтев; президент НАН України академік НАН України А.Г. Загородній.

* * *

Члени Президії НАН України розглянули також низку поточних питань:

- затвердили Положення про порядок створення та діяльності в системі НАН України інноваційних кластерів;
- внесли зміни до складу Науково-технічної ради НАН України;
- погодили зміни у складі редакційної колегії загальноакадемічного журналу «Доповіді Національної академії наук України»;
- заслухали інформацію голови Науково-видавничої ради НАН України академіка НАН України Я.С. Яцківа про започаткування наукового журналу «Рукописна та книжкова спадщина України», співзасновниками якого є Національна академія наук України та Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.

Призначено:

- академіка НАН України **Слісенка Василя Івановича** виконувачем обов'язків академіка-секретаря Відділення ядерної фізики та енергетики НАН України;
- члена-кореспондента НАН України **Бабака Віталія Павловича** на посаду директора Інституту загальної енергетики Національної академії наук України;
- кандидата геологічних наук **Федосєєнкова Сергія Геннадійовича** виконувачем обов'язків директора Державної установи «Науковий гідрофізичний центр Національної академії наук України».

Затверджено:

- доктора історичних наук **Буряк Ларису Іванівну** на посаду головного редактора наукового журналу «Рукописна та книжкова спадщина України».

Відзнакою НАН України «За сприяння розвитку науки» нагороджено:

- віцепрезидента Національної академії медичних наук України, директора Державної установи «Інститут ендокринології та обміну речовин ім. В.П. Комісаренка НАМН України» академіка НАМН України,

члена-кореспондента НАН України **Тронька Миколу Дмитровича** за багатолітню невтомну працю вченого, лікаря і педагога, значний особистий внесок у розвиток медичної науки й охорони здоров'я, активне сприяння захисту здоров'я людини вагомими науково-практичними здобутками й інноваційними розробками в галузі діагностики і лікування ендокринних захворювань.

Відзнакою НАН України «За наукові досягнення» нагороджено:

- директора Інституту загальної енергетики НАН України члена-кореспондента НАН України **Бабака Віталія Павловича** за багатолітню плідну працю науковця, педагога і організатора наукових досліджень у галузі енергетики й інформаційних технологій, вагомий особистий внесок у моніторинг енергетичних об'єктів, створення низки інноваційних приладів та їх широке впровадження на вітчизняних підприємствах;

- директора Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України» члена-кореспондента НАН України **Кудряченка Андрія Івановича** за багатолітню плідну працю вченого, педагога, організатора наукових робіт, вагомий творчий здобуток та особистий внесок у розвиток досліджень із всесвітньої історії, історії європейських країн та політичної історії України.

Відзнакою НАН України «За підготовку наукової зміни» нагороджено:

- провідного наукового співробітника Інституту математики НАН України доктора фізико-математичних наук **Пилипенка Андрія Юрійовича** за багатолітню плідну наукову і педагогічну працю, особисті творчі здобутки та вагомий внесок у підготовку висококваліфікованих наукових кадрів — фахівців у галузі математики;

- головного наукового співробітника Інституту чорної металургії ім. З.І. Некрасова НАН України доктора технічних наук **Чернятевича Анатолія Григоровича** за багатолітню невтомну працю вченого-матеріалознавця і педагога, особисті творчі здобутки та вагомий внесок у підготовку наукових кадрів — дослідників фізико-технічних проблем металургії сталі.

Відзнакою НАН України «За професійні здобутки» нагороджено:

- заступника директора з наукової роботи Інституту математики НАН України доктора фізико-математичних наук **Василика Віталія Богдановича** за багатолітню наукову і науково-організаційну працю, вагомий творчий здобуток та особистий внесок у розвиток наукових досліджень у галузі обчислювальної математики.

Подякою НАН України відзначено:

- провідного наукового співробітника Інституту математики НАН України доктора фізико-математичних наук **Герасименка Віктора Івановича** за багатолітню сумлінну працю вченого-математика і педагога, вагомі творчі здобутки та особистий внесок у розвиток наукових досліджень у перспективних напрямках сучасної математичної фізики;

- старшого наукового співробітника Інституту математики НАН України кандидата фізико-математичних наук **Майстренка Юрія Леонідовича** за багатолітню плідну працю та вагомий особистий внесок у розвиток теорії нелінійних диференціальних рівнянь та їх застосувань;

- провідного наукового співробітника Інституту математики НАН України доктора фізико-математичних наук **Сосницького Степана Петровича** за багато-

літню невтомну, плідну наукову і науково-організаційну працю, вагомі творчі здобутки та особистий внесок у розвиток математичної науки та небесної механіки.

Почесною грамотою Президії НАН України і Центрального комітету профспілки працівників НАН України нагороджено:

- старшого наукового співробітника Інституту екології Карпат НАН України кандидата біологічних наук **Яценка Павла Тихоновича** за багатолітню плідну працю вченого-природоохоронця, вагомі здобутки в науково-організаційній роботі, особистий внесок у дослідження біоти природних екосистем Карпат і Західного Полісся та активне сприяння розвитку заповідної справи.

За матеріалами засідання підготувала О.О. Мележик